

О. М. Петроє,
доктор наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Національна академія державного управління
при Президентові України

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІОГУМАНІТАРНИМ РОЗВИТКОМ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті розглянуто проблеми соціогуманітарного розвитку України і недоліки існуючої системи державного управління на регіональному рівні. Установлено, що вдосконалення державного управління на регіональному рівні потребує погодження національних пріоритетів та існуючих регіональних соціальних і культурних особливостей, сформованих унаслідок історичних, релігійних, етнічних, мовних, економічних, інституційних потреб та інтересів населення, його геополітичних орієнтацій. Виявлено ключову роль соціогуманітарних питань у системі регіональної політики згуртування ЄС, яка забезпечує горизонтальну і вертикальну згуртованість європейської спільноти. Визначено основні напрями вдосконалення національної системи державного управління соціогуманітарним розвитком на регіональному рівні.

Ключові слова: державне управління, регіональні особливості соціогуманітарного розвитку, політика згуртування ЄС.

O. M. Petrova,
*doctor of sciences degree in public administration, Associate Professor of social and humanitarian politics department,
National Academy for Public Administration under the President of Ukraine*

MAIN DIRECTIONS OF IMPROVING THE PUBLIC ADMINISTRATION OF SOCIO-HUMANITARIAN DEVELOPMENT AT THE REGIONAL LEVEL

The article deals with the problems in socio-humanitarian sphere in Ukraine and the defects of the existing system of public administration at the regional level. It was found that the improvement of public administration at the regional level requires consideration of the national priorities and existing regional social and cultural specificities formed under the influence of historical, religious, ethnic, linguistic, economic, institutional needs and interests of the population and its geopolitical orientations. The article revealed the key role of social and humanitarian issues in regional cohesion policy of the EU which provides horizontal (among regions – regional policy) and vertical (among sectors of society – social policy) cohesion. The article determined the main directions of improvement of the national system of public administration in the sphere of socio-humanitarian development at the regional level: improving the regional policy through democratic governance and decentralization of power; improving the socio-humanitarian policy through optimization of public administration in humanitarian sphere, modernization of public management of social development and the social leveling of regions.

Key words: public administration, regional characteristics of socio-humanitarian development, cohesion policy.

О. М. Петроє,
*доктор наук государственного управления, доцент,
доцент кафедры социальной и гуманитарной политики,
Национальная академия государственного управления при Президенте Украины*

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ СОЦИОГУМАНИТАРНЫМ РАЗВИТИЕМ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

В статье рассмотрены проблемы социогуманитарного развития Украины и недостатки существующей системы государственного управления на региональном уровне. Установлено, что усовершенствование государственного управления на региональном уровне требует согласования национальных приоритетов и существующих региональных социальных и культурных особенностей, сложившихся вследствие исторических, религиозных, этнических, языковых, экономических, институциональных потребностей и интересов населения, его геополитических ориентаций. Выявлена ключевая роль социогуманитарных вопросов в системе региональной политики сплочения ЕС, которая обеспечивает горизонтальную и вертикальную сплоченность европейского сообщества. Определены основные направления усовершенствования национальной системы государственного управления социогуманитарным развитием на региональном уровне.

Ключевые слова: государственное управление, региональные особенности социогуманитарного развития, политика сплочения ЕС.

Постановка проблеми. Сфера соціогуманітарного розвитку набуває все більшої ваги в сучасних системах державного управління. Якщо раніше добробут суспільства вимірювали його економічним розвитком, то сьогодні в умовах постіндустріального, інформаційного суспільства, суспільства знань перспективи розвитку не лише соціального, духовного, а й економічного багатства залежить, насамперед, від соціогуманітарного розвитку суспільства. Отже, не випадково державне управління соціальним і гуманітарним розвитком називають викликом і пріоритетом XXI ст.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз вітчизняних нормативно-правових документів [1; 12], фахових досліджень В.М.Вакуленка, В.Є.Воротіна, Я.А.Жаліла, О.С.Ігнатенка, О.Ю.Лебединської, Е.М.Лібанової, О.В.Макарової, В.А.Скуратівського, А.Є.Тамма, В.П.Трошинського, Л.М.Черенко та інших [2–4; 8–10; 13; 16; 17] засвідчують, що державна регіональна політика в Україні спрямована переважно на економічний та просторовий розвиток та не враховує потреб соціального вирівнювання й особливостей гуманітарного розвитку регіонів. Негативні наслідки такої політики з особливою гостротою виявилися внаслідок світової фінансової кризи та набувають загрозливих тенденцій у сучасних умовах зростання як зовнішніх, так і внутрішніх економічних і політичних загроз.

Завдання вдосконалення державного управління регіональним соціогуманітарним розвитком для підвищення якості життя населення, духовного розвитку й збагачення соціального потенціалу кожної окремої людини та суспільства в цілому актуалізують необхідність цього дослідження, **метою** якого є обґрунтування основних напрямів удосконалення державного управління соціогуманітарним розвитком на регіональному рівні.

Виклад основних результатів. Серед основних проблем розвитку соціогуманітарної сфери на регіональному рівні є недоліки існуючої системи державного управління, його централізована обтяженість, успадкована з радянського минулого, коли була розвинена командно-адміністративна система. Негативно позначаються на ситуації в соціогуманітарній сфері на регіональному рівні також помилки та прорахунки державного управління, які здебільшого стали вже породженням новітніх українських реалій. Серед найбільш значущих таких прорахунків – ігнорування регіональної специфіки, сформованої під впливом історичних, релігійних, етнічних, мовних, економічних, інституційних, ціннісних особливостей та геопо-

літичних орієнтацій [3; 8; 10; 13–15]. Розглянемо докладніше окремі з них.

Історична доля України складалася так, що її західні регіони розвивалися переважно під впливом західноєвропейської культури, а південно-східна і центральна частина – російської. Розвиток під впливом різних культур і цивілізаційних процесів наклав своєрідний відбиток на соціогуманітарну сферу в тому чи іншому регіоні, на формування особливої регіональної ідентичності.

Регіональна соціогуманітарна мозаїка українського суспільства особлива також поліконфесійністю та відсутністю церкви, яка б мала загальнонаціональний статус. Регіональна релігійна структура в країні виявляється неоднаковим ступенем поширення різних конфесій, нерівномірністю їх регіональної присутності та сферами впливу, міжправославними суперечностями. Значно посилює регіоналістські практики локальне поєднання в окремих регіонах релігійного й етнічного чинників [17].

Україна – держава з поліетнічним складом населення. Етнічну регіональну специфіку українського суспільства характеризують: кількісне переваження українців у всіх регіонах держави, за винятком Автономної Республіки Крим (АРК); істотне кількісне переважання українців (77,8%) над сукупністю осіб (22,2%), які належать до всіх національних меншин, включно з росіянами; істотне кількісне переважання росіян (понад 8,3 млн) над сукупністю осіб (понад 2,3 млн), які належать до інших національних меншин; висока частка росіян у складі населення південних і східних регіонів України (зокрема росіяни становлять 58,3% від усього населення АРК; 17,6% – від усього населення Дніпропетровської обл.; 38,2% – Донецької обл.; 24,7% – Запорізької обл.; 39% – Луганської обл.; 20,7% – Одеської обл.; 25,6% – Харківської обл.); зміна статусу росіян як домінуючої етнічної спільноти в колишньому СРСР на національну меншину в сучасній Українській державі; закріплення в 1990-х рр. як важливого елементу етнонаціональної структури українського суспільства кримськотатарської спільноти, кількість членів якої внаслідок масового повернення до Криму з місць депортації зросла, проти попереднього перепису (1989 р.), у 5,3 рази і налічувала в 2001 р. 248,2 тис. осіб, та ін. [17].

Історичні умови розвитку, поліетнічний склад населення своєрідно позначилися на мовній ситуації в Україні. Однією з найважливіших сутнісних характеристик мовної ситуації є поширення маргінальної моделі акультурації етнічних спільнот – так звана українсько-російська двомовність, що

досить часто знаходить свій вияв у протиприродній розбіжності етнічного походження людини та її рідної мови і мови спілкування в сім'ї: за даними всеукраїнського перепису населення 2001 р., із загальної кількості понад 37,5 млн етнічних українців у державі більш ніж 5,5 млн осіб рідною мовою вказали російську, а ще майже 15 тис. осіб – інші мови. Якщо в західних, у північних і центральних регіонах України переважає українська мова, то в східних та Криму – російська [17].

Особливості державного управління соціоуманітарною сферою зумовлені також специфікою соціально-економічного розвитку регіонів України, що, попри багато спільних рис, роблять кожен окремий регіон у багатьох відносинах унікальним. Зокрема, певну територіальну самобутність зумовлює існування значного розриву в рівнях соціального та економічного розвитку між окремими регіонами. Свідченням тому є дані Державної служби статистики України щодо економічної активності населення у віці від 16 до 70 років (від 68,4% у Києві до 59,8% в Івано-Франківській обл.), рівня зайнятості (від 71,4% у Києві до 59,3% у Чернівецькій обл.) та безробіття (від 10,3% у Тернопільській і Рівненській обл. до 5,7% у Києві та Одеській обл.) працездатного населення [4], розміру середньої заробітної плати (від 4783 грн у Києві до 2182 грн у Тернопільській обл.) [14] та отримані експертами Інституту демографії та соціальних досліджень результати комплексної оцінки бідності регіонів (від 6,4% у Києві до 46,1% та 43,3%, відповідно, у Рівненській та Тернопільській обл.) [7].

Суттєвими в країні є також відмінності в системі територіально-поселенських та демографічних відносин, які сформували специфіку більш урбанізованої південно-східної частини країни з більшою чисельністю населення порівняно з північно-західною. У південно-східній частині розташовані крупні індустріальні центри, такі як Дніпропетровськ, Донецьк, Харків, Одеса, яких немає в північно-західній. Зазначені регіональні відмінності кардинальним чином вплинули на різновекторність ціннісних і геополітичних орієнтацій населення. Якщо Південний Схід і Південь України спрямовані більше до Росії, то Захід та Північний Захід ближчі до Польщі, Угорщини, Словаччини [15].

Негативно вплинула на ситуацію у сфері соціоуманітарного розвитку регіонів інституціональна незавершеність процесу становлення статусу та компетенції органів державної влади й органів місцевого самоврядування, непрозорі механізми фінансового забезпечення розвитку регіонів, і, як результат – неефективне державне управління регіональним розвитком.

Нестабільність соціально-економічних та соціально-політичних процесів, що розгорталися на тлі невиправданих диспропорцій у системі соціально-демографічних, територіально-поселенських, соціально-трудова, соціально-класових відносин, активізувала небезпечні глибинні трансформації в соціоуманітарній сфері суспільства. Духовний і соціальний розкол населення України запустив механізм поширення сепаратистських настроїв, посилив руйнівний вплив зовнішніх підбурювань до антидержавних дій, уможливив російську окупацію Криму і продовжує створювати загрозу державності, миру і свобод громадян України.

Виходячи з вищевикладеного на тлі останніх подій все очевиднішою стає ключова роль соціальної і гуманітарної складової в удосконаленні державного управління на регіональному рівні для призупинення деструктивних соціоуманітарних процесів та створення підґрунтя для подальшого дієвого забезпечення соціальних і культурних прав людини, розвитку системи соціальних відносин, гарантій соціальної безпеки та підвищення якості життя населення, вирівнювання соціоуманітарного розвитку регіонів, нарощування соціоуманітарного потенціалу українського суспільства в цілому. Сьогодні соціоуманітарний розвиток регіонів стає запорукою виходу України із системної кризи та центральним елементом збалансованої та прогнозованої розбудови держави, а відтак, стратегічним завданням державного управління у сфері соціоуманітарного розвитку регіонів є пошук новітніх інноваційних моделей управління соціальними та політичними процесами.

Важливе значення для формування дієвої системи державного управління України у сфері соціоуманітарного розвитку на регіональному рівні має досвід Європейського Союзу [5; 6; 11; 18; 19]. Еволюція поглядів на соціоуманітарний розвиток в політиці ЄС відбувалася під впливом парадигмальних змін регіональної політики: регулювання міжрегіональних відмінностей шляхом стимулювання слабо розвинених регіонів (1920–1940 рр.); міжрегіонального незбалансованого економічного зростання, або «полосів зростання» (1950–1970 рр. XX ст.); реструктуризації регіонів, зорієнтованості на посилення конкурентоспроможності регіонів в умовах глобалізації ринків, використання внутрішнього потенціалу регіонів, розвиток інноваційної інфраструктури, освіти й науки, підтримку малого і середнього бізнесу (1970–1990 рр.); парадигма регіоналізму – стимулюючої регіональної політики – ґрунтується на поєднанні принципів ефективності й справедливості, збалансованого розподілу повноважень між центром і регіонами, децен-

тралізації процесу прийняття рішень не тільки у федеративних, а й у формально унітарних державах (з початку 1990-х рр.) [16].

Сьогодні питання соціогуманітарного розвитку є невід'ємною складовою регіональної політики згуртування (cohesion policy) ЄС, націленої на економічне і соціальне згуртування регіонів і держав-членів [18]. Інвестуючи в підтримку створення робочих місць, конкурентоспроможність, економічне зростання, поліпшення якості життя і сталого розвитку, регіональна політика ЄС сприяє реалізації соціогуманітарних цілей Стратегії «Європа-2020» [11].

Соціальна політика, що узгоджена з регіональною політикою, забезпечує згуртування європейської спільноти по горизонталі (між регіонами – регіональна політика) і по вертикалі (між верствами суспільства – соціальна політика). З часу утворення та в процесі соціального розвитку, соціальної інтеграції ЄС відбувся відхід від обмеженого погляду на соціальну політику як рефлексію суспільства, його реакцію на певні поточні події та економічні трансформації, пов'язані із захистом рівня життя і права громадян на працю. Процес розширення ЄС, розвиток міжнародних зв'язків, з одного боку, та намір побудувати єдиний соціальний простір, з другого боку, зумовили постійне збільшення діапазону соціальної політики, інтенсивного розвитку її зовнішнього виміру і правового оформлення її досягнень.

У сучасних умовах соціогуманітарна політика ЄС не обмежується лише сферою праці, розв'язанням виникаючих соціогуманітарних проблем та виправленням несприятливої ситуації, а покликана прогнозувати і регулювати їх. Поряд із матеріальними засобами і планами гуманітарної допомоги реалізуються профілактичні програми з подолання соціальних конфліктів, уживаються превентивні заходи у сфері соціальної екології, включно з питаннями регулювання відносин людини і суспільства, стратегій бізнесу, рівня його цивілізованості та ін.

Центральною ідеєю, навколо якої вибудовується європейська політика соціогуманітарного розвитку, є те, що ця політика покликана забезпечити захист інтересів різних груп і категорій суспільства, не обмежуючись підтримкою знедолених шляхом перенесення акцентів від заходів соціального захисту населення (цей захист, як правило, гарантується законами держав-членів) до діяльності, зорієнтованої на продуктивність і рентабельність соціальної політики в цілому. Інвестиції в соціальну політику розглядаються як продуктивні інвестиції, соціальне згуртування – як продуктивний фактор, а витрати на соціальний захист – як продуктивні вкладення.

Результати дослідження дають підстави для визначення таких основних напрямів та завдань з удосконалення вітчизняної системи державного управління у сфері регіонального соціогуманітарного розвитку: удосконалення регіональної політики; удосконалення соціогуманітарної політики.

Удосконалення регіональної політики має здійснюватися шляхом децентралізації влади, демократизації політичних і соціально-економічних відносин, активізації процесів горизонтального (міжгалузевого, секторального) та вертикального (управлінського) співробітництва, співробітництва всіх гілок влади та місцевого самоврядування з метою наближення управління до його споживачів, полегшення доступу до участі у прийнятті та контролі за реалізацією управлінських рішень, спрощення громадського контролю за державними витратами та їх результатами. Умовою вдосконалення регіональної політики є розвиток громадянського суспільства, самоорганізації населення, соціального діалогу, державно-приватного партнерства, соціальної відповідальності для нарощування соціального капіталу, підвищення ефективності управління на основі програмно-цілевих механізмів, активного залучення та участі населення в прийнятті рішень, які зачіпають його інтереси на різних рівнях та в різних сферах життєдіяльності.

Удосконалення соціогуманітарної політики має здійснюватися в напрямі оптимізації державного управління гуманітарною сферою та модернізації державного управління сферою соціального розвитку та соціального вирівнювання регіонів.

Удосконалення державного управління гуманітарною сферою на регіональному рівні потребує: визначення фундаментальних духовних цінностей, досягнення порозуміння з найгостріших проблем історичного минулого України, як історичний досвід та історична пам'ять усіх регіонів та усіх поколінь українців; створення і впровадження в практику національної системи постійного моніторингу за прийнятим ООН індексом людського розвитку з метою здійснення невідкладних заходів щодо регіональних вимірів та соціогуманітарного вирівнювання регіонів; визначення цілей і пріоритетів, а також розроблення комплексного правового механізму з питань розвитку культури, реалізації державної мовної політики, у тому числі на регіональному рівні; розробки і реалізації загальнонаціональних та галузевих середньо- і довгострокових програм, спрямованих на соціогуманітарну інтеграцію регіонів України в єдиний національно-державний організм та формування національної ідентичності українського суспільства, яка має спиратися на базові, спільні для всіх

громадян держави, цінності й враховувати багатокультурність України як її суспільне надбання.

Удосконалення державного управління соціальним розвитком та соціальне вирівнювання регіонів покликане забезпечити: розвиток людського потенціалу (освіти, прав дітей, здоров'я, культури, зайнятості та соціальної згуртованості, гендерної рівності); розвиток на основі демократичних цінностей (повага прав людини, демократії, основних свобод і верховенства закону, належного врядування, гендерної рівності, солідарності, соціальної справедливості) тощо; зниження рівня бідності (забезпечення гарантованого мінімального доходу, установлення розміру прожиткового мінімуму з урахуванням регіональних особливостей соціально-економічного розвитку, подолання нерівності в доступі до освіти, охорони здоров'я та інших послуг, запобігання конфліктам); сталий розвиток (сприяння зайнятості та гідній праці, створення «справедливого кола» економічного і соціального розвитку, забезпечення на цій основі конкурентоспроможності економіки та соціальної солідарності для вразливих груп населення, здійснення фіскальної реформи, установлення корпоративної соціальної відповідальності, підтримка соціального забезпечення в інтересах бідних, зростання рівня зайнятості) тощо.

Висновки

1. У результаті дослідження виявлено, що однією серед центральних проблем розвитку соціогуманітарної сфери України є недоліки існуючої системи державного управління з властивою їй централізованою обтяженістю, ігноруванням регіональної специфіки, зумовленої потребами та інтересами соціогуманітарного розвитку населення різних регіонів.

Список використаних джерел

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лип. 2006 р. № 1001. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>
2. Державне регулювання розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів України : навч. посіб. / В. М. Вакуленко, О. С. Ігнатенко, О. Ю. Лебединська та ін. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 112 с.
3. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
4. Економічна активність населення у 2013 році [Електронний ресурс] : експрес-випуск № 86/0/09.2вн-27-14 // Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 трав. 1996 р. / Хартія Ради Європи // Офіц. вісн. України. – 2013. – № 39. – Ст. 1418.
6. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовт. 1985 р. / Хартія Ради Європи // Збірник

2. Удосконалення державного управління України у сфері соціогуманітарного розвитку на регіональному рівні потребує врахування та взаємної узгодженості як загальнонаціональних пріоритетів, так і існуючих регіональної соціальної та культурної специфіки, сформованої під впливом історичних, релігійних, етнічних, мовних, економічних, інституційних, ціннісних особливостей та геополітичних орієнтацій населення.

3. Питання соціогуманітарного розвитку відіграють ключову роль у системі регіональної політики згуртування (cohesionpolicy) ЄС: соціальна політика, що узгоджена з регіональною політикою, забезпечує згуртування європейської спільноти по горизонталі (між регіонами – регіональна політика) і по вертикалі (між верствами суспільства – соціальна політика).

4. Визначено основні напрями з удосконалення вітчизняної системи державного управління у сфері регіонального соціогуманітарного розвитку: 1) удосконалення регіональної політики шляхом демократизації управління та децентралізації влади; 2) удосконалення соціогуманітарної політики шляхом: а) оптимізації державного управління гуманітарною сферою на регіональному рівні; б) модернізації державного управління соціальним розвитком та забезпечення соціального вирівнювання регіонів.

Перспективним для подальших досліджень є проведення комплексних досліджень соціальних та культурних особливостей з метою використання отриманих результатів у процесі розроблення державної політики та регіональних програм соціогуманітарного розвитку.

References

1. Derzhavna stratehiya rehional'noho rozvytku na period do 2015 roku [State strategy for regional development for the period up to 2015 year]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 lyp. 2006 r. vol. 1001. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>
2. Derzhavne rehulyuvannya rozvytku sotsial'noyi infrastruktury naselennykh punktiv Ukrainy [Public administration of social infrastructure of human settlements of Ukraine] : navch. posib. / kol. avt. : V. M. Vakulenko, O. S. Ihnatenko, O. Yu. Lebedyn'ska ta in. – K. : Vyd-vo UADU, 2002. – 112 s.
3. Derzhavne upravlinnya rehional'nyim rozvytkom Ukrainy [Public administration Regional Development of Ukraine] : monohrafiya / za zah. red. V. Ye. Vorotina, Ya. A. Zhalila. – K. : NISD, 2010. – 288 s.
4. Ekonomichna aktyvnist' naseleynya u 2013 rotsi [The economic activity of the population in 2013]: ekspres-vypusk : vol. 86/0/09.2vn-27-14 // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Yevropeys'ka sotsial'na khartiya (perehlyanuta) [European Social Charter] (revised)vid 3 travn. 1996 r. : Khartiya Rady Yevropy // Ofitsiynyy visnyk Ukrainy. – 2013. – Vol. 39. – St. 1418.
6. Yevropeys'ka khartiya mistsevoho samovyaduvannya [European Charter of Local Self-Government] vid 15 zhovt. 1985 r. : Khartiya

- договорів ради Європи : офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2000. – С. 190–205.
7. Комплексна оцінка бідності в Україні та регіонах за перше півріччя 2011–2013 рр. : аналіт. зап. [Електронний ресурс] // Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України. – Режим доступу : <http://www.idss.org.ua>
 8. Концептуальні засади державної політики в соціогуманітарній сфері на регіональному рівні: експертні матеріали : навч. посіб. / В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, П. К. Ситник та ін. ; за заг. ред. В. П. Трощинського, О. М. Петроє. – К. : НАДУ, 2008. – 80 с.
 9. *Копилова Н. А.* Управління соціальним розвитком територіальної громади міста : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Копилова Надія Анатоліївна. – Х., 2011. – 20 с.
 10. Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції : кол. монографія : у 2 т. / відп. за вип. Л. М. Черенко, О. В. Макарова ; за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. – 436 с.
 11. Новая европейская стратегия «Европа 2020» [Электронный ресурс] // Право Европейского Союза. – Режим доступа : <http://eulaw.ru/content/307>
 12. Про стимулювання розвитку регіонів [Електронний ресурс] : Закон України від 8 верес. 2005 р. № 2850-IV. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>
 13. Реформування соціальної політики в Україні: проблеми та перспективи : монографія / [В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, П. К. Ситник та ін.] ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. – К. ; Львів : НАДУ, 2012. – 368 с.
 14. Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року у 2014 році [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
 15. *Степико М. Т.* Потенціальні загрози регіонального сепаратизму в Україні : аналіт. зап. [Електронний ресурс] / М. Т. Степико // Нац. ін-т стратегіч. дослідж. при Президентові України. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1478/>
 16. *Тамм А. Є.* Деякі аспекти регіональної соціальної політики в трансформаційних умовах українського суспільства [Електронний ресурс] / А. Є. Тамм. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/6/01.pdf>
 17. *Трощинський В.* Єдиний гуманітарний простір як проблема державної гуманітарної політики / В. Трощинський // Командор. – 2012. – № 4. – С. 28–34.
 18. Cohesion policy in support of growth and jobs [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2014/proposals/regulation2014_leaflet.pdf
 19. Territorial cohesion: unleashing the territorial potential [Електронний ресурс] : Background Document to the Conference on Cohesion Policy and Territorial Development: Make Use of the Territorial Potential! 10–11 December 2009, Kiruna, Sweden. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/consultation/terco/kiruna_20091211.pdf
 - Rady Yevropy // Zbir-nyk dohovoriv rady Yevropy : ofits. vyd. – K. : Parlam. vyd-vo, 2000. – S. 190–205.
 7. Kompleksna otsinka bidnosti v Ukraini ta rehionakh za pershe pivrichchya 2011-2013 rr. [Comprehensive poverty assessment in Ukraine and the regions for the first half of 2011–2012] : analitychna zapyska // Instytut demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M.V.Ptukhy NAN Ukrainy [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.idss.org.ua>
 8. Kontseptual'ni zasady derzhavnoyi polityky v sotsiohumanitarniy sferi na rehional'nomu rivni: ekspertni materialy [Conceptual foundations of public policy in the socialhumanistic field in the regional level: expert materials] : Navch. posib. / avt. kol. : V. P. Troshchyns'kyi, V. A. Skurativs'kyi, P. K. Sytnyk ta in. ; za zah. red. V. P. Troshchyns'koho, O. M. Petroye. - K. : NADU, 2008. - 80 s.
 9. Kopylova N.A. Upravlinnya sotsial'nym rozvytkom terytorial'noyi hromady mista [Management of social development of the territorial community of the city] : avtoref. dys ... kand. nauk z derzhavnoho upravlinnya: 25.00.04 / Nadiya Anatoliyivna Kopylova . – Kharkiv, 2011. – 20 s.
 10. Lyudskyy rozvytok v Ukraini: transformatsiya rivnyia zhyttya ta rehional'ni dysproportsiyi [Human development in Ukraine: transformation levels and regional disparities] (kolektyvna monohrafiya) / vidpov. za vypusk L. M. Cheren'ko, O. V. Makarova, za red. E.M.Libanovoyi. – U 2-kh tomakh. – K. : In-t demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M.V.Ptukhy NAN Ukrainy, 2012. – 436 s.
 11. Novaya evropeyskaya stratehiya «Evropa 2020» [The new European strategy «Europe 2020»] // Pravo Evropeyskoho Soyuzha [elektronnyy resurs] - Rezhym dostupu : <http://eulaw.ru/content/307>
 12. Pro stymulyuvannya rozvytku rehioniv [On the promotion of regional development] : Zakon Ukrainy vid 08.09.2005 vol. 2850-IV [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>
 13. Reformuvannya sotsial'noyi polityky v Ukraini: problemy ta perspektivy [Reform of social policy in Ukraine: problems and prospects. : monohrafiya] / [avt. kol. V. A. Skurativs'kyi, V. P. Troshchyns'kyi, P. K. Sytnyk ta in.]; za zah. red. V. A. Skurativs'koho, V. P. Troshchyns'koho. – K. ; L'viv : NADU, 2012. – 368 s.
 14. Seredn'omisyachna zarobitna plata za rehionamy za period z pochatku roku u 2014 rotsi [Average monthly wage by regions for the period from the beginning of the year in the year 2014] // Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua>
 15. Stepyko M. T. Potentsial'ni zahrozy rehional'noho separatyzmu v Ukraini : analitychna zapyska [The potential threat of regional separatism in Ukraine] / M. T. Stepyko // Natsional'nyy instytut stratehichnykh doslidzhen' pry Prezidentovi Ukrainy [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.niss.gov.ua/articles/1478/>
 16. Tamm A. Ye. Deyaki aspekty rehional'noyi sotsial'noyi polityky v transformatsiynykh umovakh ukraiyins'koho suspil'stva [Some aspects of the regional social policy in the transformation of Ukrainian society] / A. Ye. Tamm [elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/6/01.pdf>
 17. Troshchyns'kyi V. Yedynny humanitarnyy prostir yak problema derzhavnoyi humanitarnoyi polityky [A common humanitarian space as the problem of humanitarian policy] / V. Troshchyns'kyi // Visnyk derzhavnoho sluzhbovtvsya Ukrainy «KOMANDOR». –2012. – Vol. 4. – S. 28-34.
 18. Cohesion policy in support of growth and jobs [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2014/proposals/regulation2014_leaflet.pdf
 19. Territorial cohesion: unleashing the territorial potential : Background Document to the Conference on Cohesion Policy and Territorial Development: Make Use of the Territorial Potential! 10-11 December 2009, Kiruna, Sweden [elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/consultation/terco/kiruna_20091211.pdf